

METKA FURLAN

Inštitut za slovenski jezik F. Ramovša, ZRC SAZU
Novi trg 4, SLO-1000 Ljubljana
metka@zrc-sazu.si

O TOPONIMU *RITONJOJ*

V slovenskem toponimu *Ritonjoj* se tako kot v sinonimnem srbskem *Ritopek* ohranjata pozabljena geografska termina, ki sta označevala prisojno lego kraja.

Ime štajerskega kraja *Ritonjoj*, g. -a¹ severno od Slovenske Bistrice nad dolino Šentovskega potoka spada v skupino slovenskih toponimov tipa *Podplat*, *Kašelj*, *Pijana Gora* ipd., ki ob standardnem slovenskem besednem fondu puščajo vtis nenavadnih, smešnih imen. Toponim namreč asociira na zvezo z besedama *rīt* (f.), g. *rīti* 'podex' in *znōj/znōj*, g. *znōja/znōja* 'sudor'. Prav ta ljudskoetimološka asociacija je med samimi Ritonjojčani sprožila razlago, da naj bi kraj tako ime dobil, ker so od nekdanj morali tako hudo garati, da jim je pot po hrbtu lil tja do zadnjice. Čeprav v takšno razlago tudi sami težko verjamejo, jo kot šaljivo zanimivost svoje duhovne kulture ohranjajo, četudi jih je ime že spravilo tudi v neprijeten položaj, ko so jih drugi lahko ogovorili s "Kaj boš ti, ki ti švic po riti teče!"²

Kakšna pa je pravzaprav etimologija toponima *Ritonjoj*? Kratek odgovor sem podala pred leti na vprašanje novinarke Mojce Širok, ki ga je zabeležila v reviji *Mladina*.³ Ker se v toponimu, kot se zdi, ohranja zloženka, ki ni več sestavni del niti slovenskega in, kot mi je znano, tudi ne drugega slovanskega apelativnega fonda, naj o imenu spregovorim tudi v drugačnem mediju.

Ritonjoj je razloženo naselje, ki se vzpenja po prisojnem izrastku Pohorja severno od Slovenske Bistrice, kjer se je zaradi ugodnih naravnih pogojev že zgo-

¹ K temu stanovniško ime *Ritonjojčan*, pridevnik *ritonjojski*, lokalno *ritonjojčki* (SKI: 238). Enaka izreka in mesto naglasa toponima sta tudi lokalna (Zinka Zorko, ustno).

² Ljudskoetimološko interpretacijo imena *Ritonjoj* povzemam po članku novinarke Mojce Širok, *Odštekana imena*, objavljenem v reviji *Mladina* 35, 31. avgust 1998, 38–41.

³ *Mladina*: 39.

daj razvilo vinogradništvo (KLS: IV, 548), tako da je kraj v Sloveniji znan predvsem po tamkajšnjem kakovostnem belem vinu, po *ritoznôjčanu* (SSKJ: IV 516). Prvi zabeleži kraja *Rytesney perg ... am Ritesney* segata v čas okoli leta 1500 (Blaznik 1988: 232) in pričata o domačem toponimu, ki je bil tako kot številni drugi slovenski ponemčen. V 17. stoletju je namreč ime kraja zabeleženo kot *Rittersperg* (Koropec 1990: 48), v 18. stoletju pa v posodobljeni inačici *Rittersberg* (Slovenija: 194). Ljudska oblika *Rítoznoj* se je v pisnih virih ponovno ustalila šele v 20. stoletju.⁴ V tem domačem toponimu se ohranja pozabljen geografski termin **rítóznobjь*, izglagolska zloženka, ki je označevala prav sončno lego tega hribovitega področja, na katerem je nastala naselbina.

V prvem členu **rító-* bi bilo namreč možno prepoznati znani slov. leksem **rítь* (f.), saj se v zloženkah ijevski samostalniki brez izjem pojavljajo v tematski obliki, prim. stesl. *krъvo-točica* 'sanguinis profluvio laborans' ← *krъvь* (f.) 'sanguis', *plъto-ljubivъ* 'carnis amans' ← *plъtь* (f.) 'caro', *strasto-nosъcbь* 'certans' ← *strastь* (f.) 'passio', *smъrъto-nosъnbь* 'morifer' ← *smъrъtь* (f.) 'mors' itd. (Vaillant 1974: 750).

Vendar se v toponimu gotovo ne ohranja anatomski pomen 'podex', ki ga poznamo v sln. *rit* (f.), g. *ríti*, csl. *ritь*, hrv. dial. *rit*, g. -i (ARj: XIV, 41), tudi *rit*, g. *ríti*, lok. *riti* (Iveković-Broz: II 348), p. dial. *rzyć* (Karłowicz: V, 92), pomor. *řec* (Lorentz: II, 187), č. *řit*, slš. *rit*, gl. *rić*, dl. *riś*,⁵ ampak pomen 'zadnja stran', ki se pri tem samostalniku potrjuje v predložni zvezi **na rítь* 'v/na zadnjo stran, nazaj', znani v hrv. gradišč. *nà rit* 'nazaj' npr. v zvezi *Smo mògli vàko hititi nà rit* (Tornow 1989: 295) in v sklopljenem hrv. prislovu *nàrit* 'nazaj' (Težak 1981: 395).⁶ Iz variantne predložne zveze **na-vъz-ritь* se samostalnik **rítь* v istem pomenu ohranja tudi v sln. dial. *nàzdrт* 'nazaj' (pkm.; Novak 1996: 83) z enako interkalacijo med *z* in *r* kot v sln. *zdrел* 'zrel'.⁷

Pomen 'zadnja stran' slov. **rítь* pa ni le slovenski in hrvaški, saj bi ga bilo možno predpostaviti tudi pri leksikalnem pomenu 'narobe, obrnjeno' v gornjelужиških adverbih *ritmo/ritman na konju sedžeć* 'na konju narobe/obrnjeno sedeti'.

⁴ Do natančnega podatka, kdaj se v pisnih virih prvič ponovno pojavi domača varianta toponima, mi ni uspelo priti. Leta 1922 se v Svetličevem Kazalu krajev na "Zemljevidu slovenskega ozemlja" že pojavlja oblika *Ritoznoj*, ki jo kasneje navaja tudi Glonar 1931–32: 275.

⁵ Tudi v pomenu "zadek pri perutnini, škofija" (Schuster-Šewc: 1216).

⁶ K sicer nepričakovani dvonaglasnosti prim. še ozaljsko nesklopljeno zvezo *zá niš* 'za nič' (Težak 1981: 248).

⁷ K temu še sln. *nazrt* 'nazaj' (pkm.; Miklošič 1862–65: 800), *názrit* 'isto' (pkm.; Miklošič 1862–65: l. c.; Pleteršnik 1894–95: I 682), *návzrit* (pkm.; Pleteršnik 1894–95: 681, po Cafu) in naglasna varianta *navzrit* (Janežič 1851: 189), ki je lahko tudi sekundarna, nastala pod vplivom izpričevniškega adverba *ritensko* 'nazaj, vzvratno', ki je izpričan od 16. stoletja dalje in ga pozna tudi Janežič, pri katerem je nereducirana oblika *navzrit* ob *ritinško* (Janežič 1851: 372) izpričana. Ta sln. adverb je formalno razložil že Miklošič 1862–65: 800.

Oba sicer Schuster-Šewc: 1217, izvaja iz pomena ‘podex’, ker ni pomislil, da v omenjeni sintagmi adverbna določata lego človeškega telesa, ki je v odnosu do konjeve nasprotna, nazaj obrnjena in pri njej lega zadnjice pravzaprav ne more biti pomembna.

Po prostorski percepciji, da je tisto, kar je zadaj, pravzaprav lahko tudi spodaj, bi iz pomena ‘zadnja stran’ lahko izvajali tudi podpomen ‘spodnja stran’, ki ga potrjujejo leksikalizacije, kot so sln. pkm. *rit* ‘spodnji del snopa’ (Novak 1996: 127), pomor. *řac* ‘isto’ (Lorentz: II, 188), č. dial. *řit* ‘spodnji debelejši del snopa’, *riće* ‘spodnji del snopa’, dl. *riši* (f. pl.) ‘spodnji debel konec snopov’ (Mucka: II, 311), pa tudi izpeljanke, kot so sln. *rətí:ja* (f.) ‘spodnji del snopov in dreves’ (obir. kor.; Karničar 1990: 228),⁸ *řitna* ‘spodnji debelejši del snopa’ (jnotr.; Rigler 1963: 81), *řitna* ‘debelejši konec debla’, pl. *řitnę* ‘spodnji konci bilk pri snopu’ (črnovr.; Tominec 1964: 195), tolm. *řitno* (n.) ‘del snopa, kjer je bil odžet’ (Sv. Lucija; Kenda: 130), p. dial. *rzytowie* (n.) ‘spodnji del snopa’ (Karłowicz: V, 93), pomor. *řécəna* ‘spodnji konec snopa’ (Lorentz: II, 188), č. *řitoví* ‘spodnji debelejši del snopa’, slš. gemer. *řitovia* (n.) ‘spodnji del pokošenega žita’ (Orlovský 1982: 284). Podoben pomenski razvoj namreč ilustrira lit. *apačià* ‘spodnji del, spodnja stran’ ob sti. *ápatya-* (n.) ‘potomec’. Tvorbi namreč odražata ide. pridevnik **ápo-tjo-* ‘takšen, ki je zadaj’ iz direktivnega adverbna **ápo* ‘nazaj’ v gr. ἄπο(-δίδωμι) ‘nazaj (dajati)’, het. *āppa* ‘ponovno’ < **nazaj*, sti. *ápa* ‘proč, stran’ < **nazaj*.

V drugem členu zloženke **řítóznobj* se seveda ne ohranja sln. samostalnik *znōj*, g. -a⁹ v pomenu ‘sudor’, kot pravi ljudska etimologija. Pomen ‘sudor’ je pri tem leksemu znan tudi v hrv. *znōj*, g. *znōja*, lok. *znōju*, mak. dial. *znoj*, blg. dial. *znōj*, p. dial. *znój* (Karłowicz: VI, 407), pomor. *znōj*, lok. *znojú* (Lorentz: III, 1114), č. *znoj*, slš. *znoj*, gl. *znoj*, a je gotovo sekundaren. Rezultativni pomen ‘sudor’ se je iz prvotnega **znōjb* ‘pripeka/vročina’ razvil iz sintagem, kakršna je npr. sln. dial. *znoj mi je*. V Vipavski in Soški dolini ta zveza pomeni ‘potiti se’ (Erjavec 1880: 214), tak pomen pa se je moral prek **vroče mi je*, da se potim’ razviti iz **vročina mi je*.

Pomen ‘pripeka/vročina’ slov. **znōjb* je znan v stosl., sbh., blg., r., pomor. in stč.,¹⁰ v slovenščini pa ga beležijo historični slovarji iz 18. in 19. stoletja, in sicer Pohlinov, Gutschmannov pa tudi Jarnikov in Murkov. Posredno se tak pomen

⁸ Formalno enako je v 18. stoletju pri Gutschmannu izpričano *folnega penja ritinja* ‘das Ende des Salzstocks’.

⁹ Sln. variantnost *znōj* : *znōj* lahko odraža podedovano variantnost **znōjb* (akc. p. c) : **znōjb* (akc. p. b) ide. dediščine tipa φόρος : φρός, ki se posredno lahko potrjuje v akcentsko različnih denominativih, tj. **znojítí*, **znojíšb* (sln., hrv., r.) ← **znōjb* proti **znojítí*, **znojíšb* ← **znōjb* (posredno v br. *znóicb*).

¹⁰ S tako rekonstrukcijo psl. tonema Gluhak 1993: 699. Vendar glej tudi op. 9.

ohranja v denominativnem glagolu *znojiti se, -im se* (impf.) ‘sončiti se, na soncu se greti’, ki je bil zabeležen le v Vipavski in Soški dolini (Erjavec 1880: 214), a je imel v historični slovenščini gotovo širši areal, o čemer priča več toponimov *Znojile* (f. pl.) iz nomena instrumenti > nomena loci **znojídlo* na črti Tolmin–Kamnik–Krka–Zidani Most, ki označujejo prisojne, sončni vročini izpostavljene kraje (Pintar 1911: 494 s.).

Ker je prvi člen zloženke označeval smer sončne pripeke, se zdi bolj verjetno, da **rítóznojь* ne spada med izsamostalniške, ampak med izglagolske determinativne zloženke. Čeprav je pri deverbativih kvalitativni prevoj ide. dediščine *zbérem* → *zbör, pritécem* → *pritök* pogost in se potrjuje tudi pri izglagolskih zloženkah, kot je npr. sln. *vodonös* (m.) ‘posoda za nošnjo vode’, csl. *vodonosъ* < **vodo-nösъ* ← **nesti*, **nesěšь*, bi ga zaradi historičnega areala glagola **znojíti* ‘pripekati, sončiti’ na slovenskem prostoru v **rítóznojь* težje predpostavila tudi zato, ker se enaka zloženka v drugem slovanskem gradivu ne potrjuje. **Rítóznojь* bi sicer tako kot **znějь* lahko bil deverbativ glagola **znbjāti*, ki ga glede oblike potrjuje r. dial. *znijátъ* ‘tleti’, glede pomena ‘pripekati’ pa č. dial. sintagma *slo-nejčko ználo* (Machek 1968: 717) in ne nazadnje sam deverbativ **znějь* v pomenu ‘pripeka/vročina’ (sln., stesl., sbh., blg., r., pomor., stč.),^{11, 12} vendar se zdi bolj verjetno, da je zloženka nastala kasneje. Sintaktična podlaga zanjo pa je verjetno sintagma z denominativnim glagolom **znojíti* ‘pripekati’ in s samostalnikom **rítъ* ‘zadnja stran’ v akuzativu smeri, tj. iz **(kъde sьlnьce) znojitъ/b (vъ) rítъ* (*gory/vъz-pětiny*) ‘(kjer sonce) pripeka na zadnjo stran (gore/vzpetine)’.

Deverbativni nomen actionis **rítóznojь* je prvotno torej pomenil ‘(sončna) pripeka na zadnjo stran (gore/vzpetine)’, po pogosti spremembi slovničnega pomena nomen actionis > nomen loci, ki jo odraža tudi npr. razmerje med slov. nomenom loci **petъ* ‘fornax’ in sti. nomenom actionis *pakti-* (f.) ‘kuhanje’, pa je šele v pomenu ‘kraj, kjer sonce pripeka na zadnjo stran (gore/vzpetine)’ lahko prešel med geografske termine za označevanje prisojnih delov vzpetin tipa **prisojь*, **pri-sьlnikъ*, **znojidlo* ... Ime *Rítóznoj* torej spada med slovenske toponime mikrotoponimičnega izvora.

¹¹ Prim. stesl. *znoi* ‘aestus’, sbh. *zněj*, g. *zněja*, lok. *zněju* v pomenu ‘pripeka’ v virih med 13. in 15. stoletjem, blg. *zněj* ‘vročina, pripeka’, r. *znój*, g. *-a* ‘vročina, pripeka, sopara’, stp. *znój* ‘vročina, pripeka’ (Milerski 1996: 335), pomor. *znój*, lok. *znojú* ‘velika vročina’ (Lorentz: III, 1114), stč. *znoj* ‘vročina, pripeka’. Iz pomena ‘vročina’ je izvedljiv pomen v p. *znój* ‘trpljenje, garanje, težko delo’, č. *znoj* ‘trud’. K pomenskemu razvoju prim. sln. *vněma* k *vněti*, *vněmati* ‘netiti’, r. *žar* ‘vne-ma, navdušenje’, č. *horlivost* k *hořet* itd.

¹² Funkcijo nomena agentis, tj. ‘gorečnež, kdor se trudi, gara ipd.’ bi pri tem deverbativu kazalo predpostaviti zaradi priimkov: sln. *Znoj* (po ljudskem štetju iz leta 1931 je bil zabeležen v Šmarju pri Jelšah, Ljubljani z okolico in v Slovenj Gradcu (ZSSP), po sodobnih podatkih iz Telefonskega imenika Slovenije 2003 pa je znan v Ljubljani, Kranju in Krškem), hrv. *Znoj* le v Zagrebu (Leksik), p. *Znój*, leta 1464 *Znoj* (Rymut 2001: 745). Pri slednjem Rymut 2001: l. c., le opozarja na zvezo s p. *znój* ‘težko delo, garanje’, enako Milerski 1996: 335.

V Sloveniji je toponim *Rítoznoj* osameli ostanek in že zato pomemben vir za rekonstrukcijo našega izgubljenega besednega fonda.¹³ Mikrotoponimična osnova **ritoznoj-* ‘kraj, kjer sonce pripeka na zadnjo stran (gore/vzpetine)’ pa na Štajerskem vendarle ni osamljena. V prvi polovici 20. stoletja Glonar namreč za sodobno naselje oz. vas *Ješôvec pri Šmarju* s prisojno lego na valovitih tleh v povirju potoka Ložnice jugozahodno od Šmarja (KLDB: 605) omenja ime *Ritoznoje*, pa tudi *Ješovec* (Glonar 1931–32: 275). Vira za ta Glonarjev skopi podatek, toponomastični hapaks legomenon, mi ni uspelo najti in ime *Ješovec* tega kraja je nedvomno staro. Slednji toponim se zanj namreč potrjuje od 12. stoletja dalje, npr. leta 1169 *villam unam in Marchia dictam Gelsuiz Superius*, leta 1347 *in dem Gelsowitz* (Blaznik 1988: 313). Kakorkoli že, podatek priča, da je vas verjetno imela dve imeni, kar ne bi smelo presenečati. Toponim *Ritoznoje* je ob *Rítoznoj* variantni deverbativ srednjega spola **rito-znoje*, prim. sln. *prisôj* (m.) ‘sončna stran’ ob *prisôje* (n.) ‘isto’, mak. *prisoj* ‘navadno strmi del hriba, kamor sonce sije’ in *prisoe* ‘isto’ itd.

Na širšem slovanskem prostoru se – kot mi je znano iz dostopne literature – enak besedotvorni vzorec in enaka pomenska motivacija kot v *Rítoznoj* in *Ritoznoje* ohranja le še v toponimu *Rítopek*,¹⁴ kraju blizu Beograda, kjer asociativnih vzgibov, kakršnega sproža slovenski *Rítoznoj*, seveda ni. Ime se najprej omenja v turških popisih po padcu Beograda pod Turke leta 1521 in ga Hazim Šabanović v delu *Turski izvori za istoriju Beograda I/1 = Katastarski popisi Beograda i okoline 1476–1566* (Beograd 1964) na straneh 178, 370, 394, 558, redno transliterira v *Ritopek*, zapisa iz časa avstrijske okupacije pa se glasita *Ridopeck* (leto 1718) in *Rittopeck* (leto 1738), mi sporoča kolega Aleksandar Loma. Za razliko od slovenskega *Rítoznoj* ima srbsko *Ritopek* zadnjih pet stoletij dokaj stabilno obliko, tako da bi ga smeli izvajati iz sinonimne deverbativne zloženke **rítopekъ* ‘(sončna) pripeka na zadnjo stran (gore/vzpetine)’ → nomen loci ‘kraj, kjer sonce pripeka na zadnjo stran (gore/vzpetine)’, nastale iz variantne sintagme **(kъde sьlnьce) pečèťь/b (vъ) rítъ (gory/vъz-pětiny)* z glagolom **pet* ‘í’, **pečèšъ* ‘pripekati’, ki je bil sinonimen s psl. **znbjǫti* in mlajšim *znojǫti*.

Pomembno se zdi, da toponimi *Rítoznoj*, *Ritoznoje* in *Rítopek* ne kažejo le na enak besedotvorni tip in na isto pomensko motivacijo, ampak tudi pričajo o jslov. sinonimnih mikrotoponičnih terminih, ki niso več sestavni del slovanskega ape-

¹³ K *Rítoznoj* in *Ritoznoje* spada še sln. tvorjenka, ime zaselka *Ritoznojnik* severno od Ribnice na Pohorju, ki bi bil, sodeč po sln. cgn. *Ratiznojnik*, v prvi polovici 20. stoletja izpričanem v Dravogradu (ZSSP), danes pa v Radljah ob Dravi in Križevcih pri Ljutmeru (Telefonski imenik Slovenije 2003) < **Ritoznojnik* (?), lahko tudi antroponimičnega izvora. O tem več drugje.

¹⁴ Za informacijo o akcentu, ki velja za Beograd in ni bila preverjena v kraju samem, se zahvaljujem kolegu Aleksandru Lomi.

lativnega fonda. Njihova etimologija pa odkriva, da pri poimenovanju prisoj ni bila relevantna le njihova sončna lega, ki jo izražajo elementi **-znojъ*, **-znoje* in **-pekъ*, ampak tudi smer sončne pripeke glede na celoten topografski objekt, tj. goro/vzpetino, ki jo izraža element **rito-*.

V tem oziru primerljiv geografski termin je izglagolska zloženka **čelopekъ* s skladijsko podlago v sintagmi **(къде сълнце) pečèтъ/ъ (въ) čeló*. Ta je znana jslov. (mikro-)toponomastična osnova, ki se še ohranja v apelativnem fondu, prim. sbh. *čelòpek* ‘pars aprica collis aut montis’ (Vuk), mtpn. *Čelopek* ‘gozd v zahodni Bosni’, hrv. *čelepèk* ‘pars aprica collis aut montis’ (Žumberak), v Liki *čalapek* iz **čelapek* s **čela-* po pluralu (Skok: I, 305), tpn. *Čalapek* v Liki, pod Učko goro *čelopek* ‘kraj, kjer sonce sije ves dan’, čak. *čelopèk* ‘sončna stran gore’ (Nerežišća na Braču), mtpn. *Čelopèk*, mak. *čelopek* ‘prisojna stran; strmi del hriba’, tpn. *Čelopek*, *Čelopèk*, *Čelopeci*, blg. tpn. *Čelopek*, ukr. *čolopok* ‘vrh gore’ (Mažuranić: I, 167; Schütz 1957: 32; ÈSSJ: 4, 47; Šivic-Dular 1987: 477; Vidoeški 1999: 172).¹⁵ Zloženko se morfološko identificira z elementoma **čeló* ‘frons’ in **pet’i*, **pečèšъ* ‘pripekati’ (Schütz 1957: l. c.; ÈSSJ: l. c.), poizkus njene etimološke razlage pa najdemo pri Šivic-Dularjevi 1987: 477, ki pravi, da “se zdi verjetno, da pri tem čelu ne gre več za anatomski termin, ampak že za geografskega s podobnim pomenom, kot je sh. *čelòpek* ‘pars aprica collis aut montis’, mak. *čelopek* ‘prisoje; kraj, kjer sonce močno greje’, blg. dial. *čelopek* ‘prisoje’, ukr. *čolopok* ‘vrh gore’. K mnenju, da se v **čelo-pekъ* (tako kot v **rító-znojъ/pekъ*), pravzaprav ne ohranja anatomski termin za ‘frons’ (in ‘podex’), bi se pridružila tudi sama na podlagi antonimičnosti prvih členov zloženke, čeprav se tudi zaradi č. dial. *prdel* ‘spodnji odebeljeni del snopa’ ob knjiž. *prdel* ‘podex’ (Machek 1968: 533) zdi možno, da so različni pomeni slov. **rítъ* tako kot slov. **čeló* leksikalizirani iz metaforičnih, ki so nastali iz ‘podex’ in ‘frons’. Z vidika jezikovne logike pa je nenavadno, da bi prvi del zloženke **čelopekъ* prvotno označeval prisojno stran. Razlaga implicira pleonastični pomen **‘kraj, kjer sonce sije na sončno stran’* in se že zato ne zdi verjetna. Še bolj pa, če poznamo zloženki **rító-znojъ* in **rító-pekъ*, ki semantične razmere v **čelo-pekъ* postavlja v nekoliko drugačno luč.

¹⁵ Z enakim drugim členom **-pekъ* je tpn. *Salopek-selo* na Hrvaškem, na katerega me je opozorila kolegica Jasna Vlajić-Popović. Iz njega je po ničtem besedotvornem vzorcu tpn. *Čelopek* → cgn. *Čelopek* (Vinkovci; Leksik) nastal pogost hrvaški cgn. *Salopek* (ARj: XIV, 543; Leksik), ki je bil med ljudskim štetjem leta 1931 zabeležen tudi v Ljubljani (ZSSP). Ker hrv. zveza *kamenito salo* pri Šuleku označuje kamnino Talcum proprium, ki se ji v sln. reče *lojevec*, bi bilo topnim možno izvesti iz izglagolske zloženke **sádlo-pekъ*, v kateri prvi člen ni pomenil ‘adepts’, ampak “Talcum proprium” ali pa Talcum proprium podobno lomljivo/krušljivo kamnino, morda ‘dolomit’, če upoštevam navedbo v ARj: l. c.: *Neki dolomiti ... kod Modruša ... kod Salopek-sela, kod Musulinskog potoka*.

Kljub antonimičnosti njunih prvih členov **rito-* ‘zadnja stran’ in **čelo-* ‘sprednja stran’ sta zloženk **rító-znojь/-pekъ* in **čelo-pekъ* nedvomno sinonimni, saj obe vedno poimenujeta le območje prisojne lege. Čemu torej antonimija prvih členov? Kakšen poimenovalni vzorec prisojnih območij ohranjata? **Rító-znojь/-pekъ* je moral biti tisti del pobočja/vzpetine, kjer sonce pripeka na njegovo zadnjo stran, **čelo-pekъ* pa tisti, kjer sonce pripeka na sprednjo stran, tj. na čelni konec. Orientacija po zadnjem/sprednjem prisojnem delu pobočja/vzpetine pa je – kot se zdi – relevantna pravzaprav za tistega, ki je na nasprotni strani. Z **rító-znojь/-pekъ* je prisojno stran pobočja/vzpetine mogel poimenovati tisti, ki mu je bila zadaj, s **čelo-pekъ* pa prisojno stran pobočja/vzpetine tisti, ki mu je bila spredaj. Obe zloženk bi, če sta se sema ‘zadnja stran’ in ‘sprednja stran’ ohranjala še ob vstopu v toponomastični fond, lahko pričala o prvotnejši naseljenosti področja, ki leži zahodno od naselbin *Rítoznoj*, *Rítóznoje*, *Rítópek* in vzhodno od jslov. naselbin **Čelopekъ*.

Toponime *Rítoznoj*, *Rítóznoje*, *Rítópek* in **Čelopekъ* bi bilo glede informativnosti o prvotnejši naseljenosti mikroareala možno primerjati z rečnimi poimenovanji s pomensko podstavo ‘desni’ in ‘levi’, pri katerih je – kot je opozoril Bezljaj – “treba misliti bolj na smer kolonizacije kot na tabu” (Bezljaj 1956–61: II 250).

Literatura

- ARJ = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb 1880–1976.
- BEZLAJ, F. 1956–61. *Slovenska vodna imena I–II*. Ljubljana.
- BLAZNIK, P. 1988. *Historična topografija Slovenije II*. Slovenska Štajerska in jugoslovanski del Koroške do leta 1500. Maribor.
- DALЬ, VI. *Tolkovyj slovarь živago velikoruskago jazyka I–IV*. Vtoroe izdanie, ispravlennoe i značitelno umnožennoe po rukopisi avtora. Moskva 1880–1882.
- ERJAVEC, F. 1880. Iz potne torbe. *Letopis Matice slovenske za leto 1880*. Ur. J. Bleiweis. Ljubljana, 157–223.
- ÈSSJ = *Ètimologičeskij slovarь slavjanskich jazykov*. Praslavjanskij leksičeskij fond 1–. Moskva 1974–.
- GLONAR, J. 1931–32. *Poučni slovar*. Ljubljana.
- GLUHAK, A. 1993. *Hrvatski etimološki rječnik*. Zagreb.
- IVEKOVIĆ-BROZ = *Rječnik hrvatskoga jezika I–II*. Zagreb 1901.
- JANEŽIČ, A. 1851. *Popólni roči slovár slovénkega in nêmskega jezika*. Celovec.
- KARNIČAR, L. 1990. *Der Obir-Dialekt in Kärnten*, Wien.
- KARŁOWICZ, J. *Słownik gwar polskich I–VI*. Kraków 1900–1911.
- KENDA, J. *Slovarsko gradivo Tolminskega*. Rokopisni slovar hrani Inštitut za slovenski jezik F. Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.

- KLDB = *Krajevni leksikon dravske banovine*. Krajevni repertorij z uradnimi, topografskimi, zemljepisnimi, zgodovinskimi, kulturnimi, gospodarskimi in tujskoprometnimi podatki vseh krajev dravske banovine. Ljubljana 1937.
- KLS = *Krajevni leksikon Slovenije IV*. Podravje in Pomurje. S sodelovanjem Franceta Planine pripravil in uredil Roman Savnik. Ljubljana 1980.
- KOROPEC, J. 1990. *Matične knjige iz 17. stoletja za župnijo Slovenska Bistrica – Zbornik občine Slovenska Bistrica II*. Ur. F. Šerbelj. Ljubljana. Str. 33–66.
- Leksik = *Leksik prezimena Socijalističke republike Hrvatske*. Zagreb 1976.
- LORENTZ, F. *Pomoranisches Wörterbuch I–III*. Berlin 1958–1971.
- MACHEK, V. 1968. *Etymologický slovník jazyka českého*. Druhé, opravené a doplněné vydání. Praha.
- MAŽURANIĆ, V. *Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik I–II*. Zagreb 1908–1922.
- MIKLOŠIČ, F. 1862–65. *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*. Vindobonae.
- MILERSKI, W. 1996. *Nazwiska cieszyńskie*. Warszawa.
- MUCKA, E. *Słownik dolnosербскеје рѣчы а јеје наѣcow I–III*. Petrohrad-Praha 1911–1928.
- MURKO, A.J. 1833. *Deutsch-Slovenisches und Slowenisch-Deutsches Handwörterbuch*. Nach den Volksprecharten der Slowenen in Steiermark, Kärnten, Krain und Ungarn's westlichen Distrikten I–II. Grätz.
- NOVAK, F. 1996. *Slovar beltinskega prekmurskega govora*. Drugo, popravljeno in dopolnjeno izdajo priredil in uredil V. Novak. Murska Sobota.
- ORLOVSKÝ, J. 1982. *Gemerský nářečový slovník*, Rimavská Sobota.
- PINTAR, L. 1911. *Satura – Ljubljanski zvon XXXI*, 493–497.
- PLETERŠNIK, M. 1894–95. *Slovensko-nemški slovar I–II*. Izdan na troške rajnega knezoškofa ljubljanskega A. A. Wolfa. Ljubljana.
- RIGLER, J. 1963. *Južnonotranjski govori*. Ljubljana.
- RYMUT, K. 2001. *Nazwiska Polaków II*. Kraków.
- SCHUSTER-ŠEWIC, H. *Historisch-etymologisches Wörterbuch der ober- und niedersorbischen Sprache*. Bautzen 1978–1989.
- SCHÜTZ, J. 1957. *Die geographische Terminologie des Serbokroatischen*. Berlin.
- SKI = F. JAKOPIN, T. KOROŠEC, T. LOGAR, J. RIGLER, R. SAVNIK, S. SUHADOLNIK, *Slovenska krajevna imena*. Ljubljana 1985.
- SKOK, P. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–IV*. Zagreb 1971–74.
- Slovenija. *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787*. Opisi, 6. zvezek. Ur. V. Rajšp. Ljubljana 2000.
- SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika I–V*. Ljubljana 1970–1991.

- ŠIVIC-DULAR, A. 1987. Iz slovenske geografske terminologije: pslov. *čeló – *Zbornik Šeste jugoslovenske onomastične konferencije* (Dolnji Milanovac, 9.–12. oktobar 1985) (= Naučni skupovi. Knjiga XXXVII. Odeljenje jezika i književnosti. Knjiga 7. Srpska akademija nauka i umetnosti). Beograd. 469–479.
- TEŽAK, S. 1981. Ozaljski govor. *Hrvatski dialektološki zbornik* V, 203–427.
- TORNOW, S. 1989. *Burgenlandkroatisches Dialektwörterbuch*. Die vlachischen Ortschaften. Berlin.
- VAILLANT, A. 1974. *Grammaire comparée des langues slaves* IV. La formation des noms. Paris.
- VIDOESKI, B. 1999. *Geografskata terminologija vo dijalektite na makedonskiot jazik*. Skopje.
- ZSSP = *Začasni slovar slovenskih priimkov*. Odgovorni redaktor akad. France Bezlaj. Ljubljana 1974.

Slovenian toponym *Rítoznoj*

Summary

In the Slovenian toponyms *Rítoznoj* and *Rítoznoje*, as well as in the Serbian *Rítopek*, Slavic deverbal compounds **ríto-znojъ/-znoje* and **ríto-pekъ* have been preserved. They originate from the syntactic constructions *(*къде сълънце*) **znojítъ/ pečétъ* (*въ*) *rítъ* (*gory/vъzpeřiny*) ‘(where the sun) blazes down on the back side (of the mountain/hill)’. These compounds have been used to denote – like the synonymous compound **čelopekъ* – besides the sunny side of the locality (**-znojъ/-pekъ*) in their first part **rito-* ‘the rear side’/**čelo-* ‘the front side’ also the direction from which the sun blazed down with regard to the topographic object, i.e. the mountain/hill as a whole. Both compounds can therefore testify to an even earlier settlement of the areas to the west of the contemporary settlements of *Rítoznoj*, *Rítoznoje*, *Rítopek*, and to the east of the contemporary settlements of SSlav. **Čelopekъ*.

Ključne riječi: onomastika, toponimija, etimologija, geografska terminologija

Key words: onomastics, toponymy, etymology, geographical terminology

